

Profesör Andersen'in Kaderi

DENİZ DEPE

Norveçli yazar Dag Solstad'ın *Profesör Andersen'in Gecesi* başlıklı romanı geçtiğimiz yılın yaz aylarında çıktı. Sanırım Türkiye'de Per Peterson'dan sonra en popüler Norveçli yazar Solstad. Bilhassa *Mahcubiyet ve Haysiyet* ile ön plana çıkan yazarın Kuzey Avrupa'nın en önemli yazarlarından biri olduğunu ve Norveçli Eleştirmenler Ödülü'nü üç kere kazandığını hatırlatıyor bize yayınevi. Yapı Kredi Yayınları'ndan çıkan dört Solstad romanının da çevirmeni aynı: Banu Gürsaler Syvertsen. Jaguar'dan çıkan tek kitabı T. Singer'in çevirmeni ise Deniz Canefe.

Bu yazının konusu Solstad'ın yazarlığı, edebi kimliği ya da Profesör Andersen'in Gecesi'nin bir tahlili değil. Romanda tartışılan bazı meseleleri ele almak. Okurlar, edebiyat profesörü Pål Andersen ile edebiyat öğretmeni Elias Rukla'nın (*Mahcubiyet ve Haysiyet*'in kahramanı) ne kadar benzediğini elbette fark etmişlerdir. Yine bir Ibsen hayranlığı, kafa karışıklığı, yalnızlık, kendinden emin olamama hali... Tanışsalar birbirlerini severler miydi acaba?

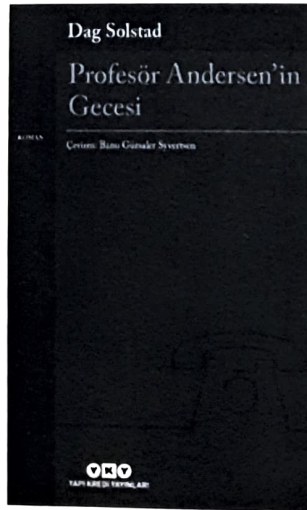
Romanda birbirinden bağımsız tartışılan dikkat çekici birçok mesele var. Bunlardan biri de "edebiyat"ın kendisi. Hem bir okur olarak hem de bir hoca olarak edebiyatın niteliği ve geleceği hakkında kafa karıştıran soruları var Andersen'in. "Bir edebiyat profesörü olarak geleceğinden korkuyordu. Edebiyat bizim zannettiğimiz aksine çok uzun ömürlü olmayacak. Edebiyatın hayatta kalması biçimsel bir şey, bu da artık yeterli değil. Coşku çağdaş bir fenomen ve zamanımızda ticaretçi anlayışın kitlelerin gönüllerine hitap etme ve coşku yaratma konusundaki benzersiz yeteneği çağdaşlık sayılıyor. Profesör Andersen ni-

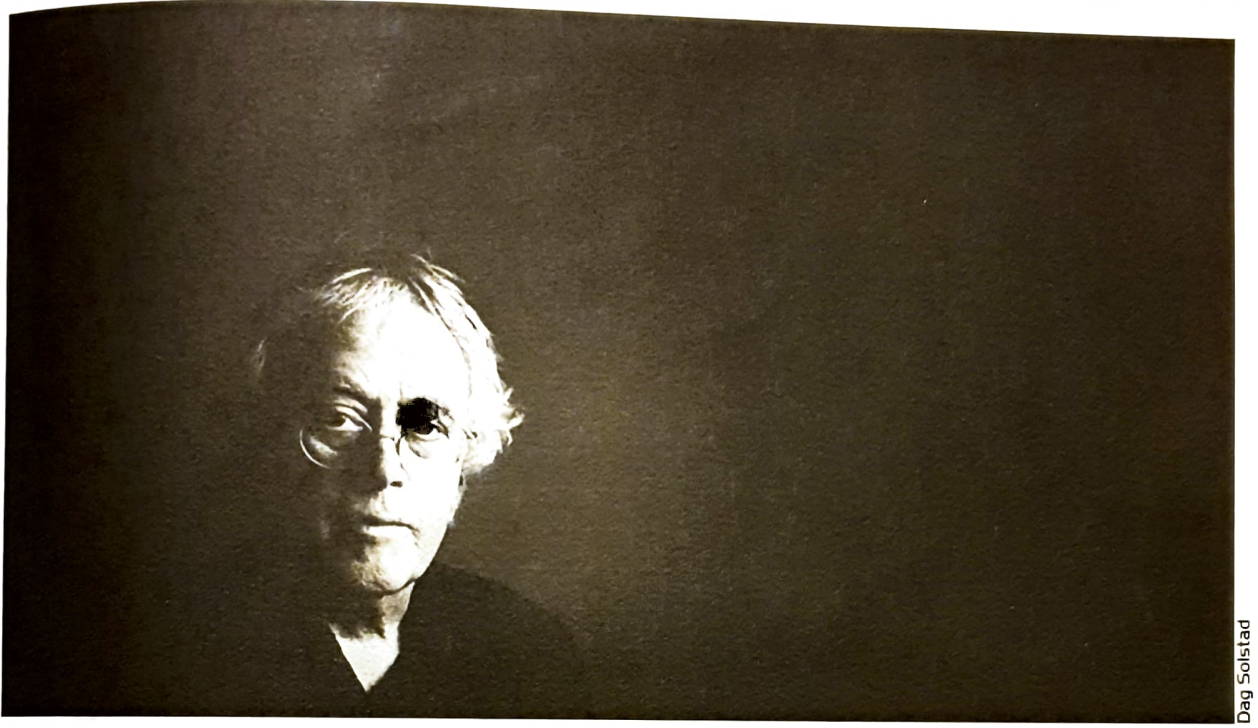
hai bir yenilgiye uğramış olduklarından endişe duyuyordu."

Bu satırların son on-on beş yılda yazıldığı düşünülebilir ancak roman 1996 tarihli. Ah, diyoruz, Andersen, sen bir de şimdi görsen! Devam ediyor: "Çünkü bizler zamandan bağımsız entelektüeller değiliz, ticaretçi anlayışın hâkim olduğu bir çağda yaşıyor ve kitlelerin gönüllerine hitap eden şeylerden etkileniyoruz. Kitlelerin gönüllerine hitap eden şeyler aslında bizim kendi yetersizliğimizin bir sonucudur."

Bugünden bakalım meseleye. İnternet dergileri, youtube kanalları, instagram canlı yayınları, kitap kolisi açma videoları, kitapları renklerine göre dizmek, en güzel çeviriyi değil de en güzel kapak resmine sahip olanı seçmek... Listeyi uzatabiliriz. Eş dost çevresinde tüm bunları burun kıvrarak ve küçümseyerek, ah vah ederek kınayabiliriz. Ama Andersen dediğinde haklı. Zamandan bağımsız değiliz ve "kitlelerin gönüllerine hitap eden şeylerden etkileniyoruz". Belki doğrudan belki dolaylı. Belki farkında olarak ve buna çok üzülerek, belki de hiç farkında olmadan. "Ah, güzelim Can Yayınları ne oldu öyle, ne güzeldi kapakları, bir de şimdiki hallerine bak", diyoruz. Kalın öykü kitaplarının ikiye üçer öykülere bölünerek, yeni bir kitap çıkmış gibi piyasaya sürülmelerine öfkeleniyoruz: "ah zalim kapital-

listler!" Ama o sevdiğimiz yazarların yeni çıkan kitaplarını çevirecek olan yine o kızdığımız yayınevleri ve kitlelerin gönüllerine hitap etmezlerse, biz o çevirileri daha çok bekleriz. Bu da bir gerçek, öyle değil mi? Elbette bunun sınırları tartışılır, prestij meselesi denir, etik denir, her şey para değil denir... Ama zaman hızla akıyor ve belki de Andersen'in dediği gibi edebiyatın son yıllarını yaşıyoruz. Belki de tüm

Dag Solstad

bunlara “ateşi beslemek” olarak değil de, “hiç değilse yönünü değiştiresek de ömrünü uzatsak” olarak bakmak gerek.

Kahramanımızın içerlediği meselelerden biri de eserin mi eserin şöhretinin mi kıymetli hale geldiği. “Ulusal Tiyatroda Ibsen’in sahnelenmesi sınırları yatıştırıyor çünkü ülkenin en görkemli binalarından birinde halka açık ve hemen her gece dolu bir salonda, geçen yüzyıldan bir oyunun oynuyor olması gelecek kuşakların da bizimle aynı şekilde ilişki kurabileceğini gösteriyor. Ancak *bizim sahneye koyduğumuz şey Ibsen’in eseri değil, Ibsen’in şöhreti.*” Bu hikâye ne kadar tanıdık. Şu an üniversite sıralarını dolduran nesil, gerçekten bağ kuruyor mu Tanpınar’la, Sabahattin Ali’yle ya da Sait Faik’le? Yoksa o söyleşi salonları, tiyatrolar; “gittim” demek ve o ‘an’ın fotoğrafını paylaşmak için mi dolduruluyor? İmza günlerindeki kuyruklar, yazar sevildiği için mi yoksa yana çekilmiş fotoğrafa imza sayfasını ekleyerek “hikâye”ye koymak çok havallı olacağı için mi? Sahnelenen, imzalan, satılan, üzerine uzun uzun konuşulan şey gerçekten sahiden? Şöhretini pazarlayıp, anlamak için harcayacağımız zamanı minimuma indirecek yayınlar okuyor ya da izliyoruz: On dakikada Tanpınar’ı öğren! Öğrendiğimiz şey gerçekten Tanpınar’ın edebi kimliği olmuyor elbette. Ya da “Günümüz Türkçesi” ile piyasaya sürülen tüm o Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemi eserlerini düşünelim. Okuduğumuz sahiden Halit Ziya mı şimdi? Kahramanımızın kafasını da bu türden sorular meşgul ediyor.

Profesör Andersen’in ortaya attığı bir soru daha var ki, belki de en kafa karıştırıcı bu: “Edebiyat profesörleri olarak görevleri öğrencilere sarsıcı etkiyi mi yoksa için için hissedilen hazzı mı aktarmaktı?” Yani bir eseri “büyük” kılan, “klasik” kılan şey sarsıcılık mı yoksa haz mı? Bizi şaşırtmayan, etkilemeyen bir eserden de haz alırız elbet ama sırf bizi sarsmadı diye aldığımız hazzı kıymetsiz mi saymalıyız? Bir eseri defalarca okuyabiliriz, her defasında sarsılmak elbette kolay olmayacaktır. Ama asıl önemli olan bu mu? Yani *Suç ve Ceza*’yı yirmilerinde okurken başka, otuzlarında başka, kırklarında başka bölümler/anlar/cümleler sarsamaz mı

bizi? *Suç ve Ceza*’yı büyük kılan bu etkisi mi yoksa sadece edebi haz mı? Andersen, yeni nesile hitap etmesi için modernize edilen eserlerin aslından uzaklaştırılmasına bu yüzden karşı. Artık o eser değil söz konusu olan, şöhreti üzerinden başka bir eser okutuyoruz çocuklara, diyor. Kahramanımızın meslektaşını aksini şöyle savunuyor: “Meslektaşının görevinin için için hissedilen haz duygusunu aktarmak olduğunu iddia ediyordu, sarsıcı etki ise, Profesör Andersen’in de işaret ettiği gibi, sanat eserinin ortaya konduğu tarihsel bağlam içinde kalmış ve kaybolmuştu.” Verdiği örnek de hayli güzel. Dante’nin *İlahi Komedya*’sının artık kimse üzerinde sarsıcı bir etki bırakmadığını, zaten kimsenin de böyle bir şeyi beklemediğini söylüyor. Asıl haz veren şey, 13. yüzyılda yazılmış bir esere 20. yüzyılda bir Norveçli olarak ulaşabilmeleri ve bu eseri aldıkları eğitim sayesinde anlayabiliyor olmaları.

Bir okur olarak, bir akademisyen olarak, bir eğitimci olarak Andersen’in soruları oradan oraya savuruyor insanı. Şüpheye düşürüyor. Bir hak veriyor bir abarttığını düşünüyorsunuz. Doksanlı yıllarda, elli beş yaşında olan bir profesör; kederle, gençlerin “yeni deneyimlere, yeni yapılaşmalara, yeni seslere, yeni çığlıklara, yeni kriterlere, yeni tercihlere doğru hummalı ve kibirli bir şekilde yol alan zamanın yeni ruhuna katılmaya mecbur edildiklerini” söylüyor. Maalesef şundan bihaber ki bu mecburiyetin dişleri, gençleri yıllar geçtikçe daha hızlı dönerek, daha sert çiğneyecek. Andersen’in şu cümlesi haklılık payını hâlâ koruyor: “Öyle bir durumdayız ki entelektüel meseleler üzerine kafa yoran, okuyan insan tipi artık oyun dışı bırakılmıştır.” Şimdi de oyuna girmek için çok takipçili ya da çok satan olmak gerek. Kalanların bir kısmı tezahüratlarla oyun kurucuların “dikkatini çekerek”, kenarda bir umut beklemeyi sürdürecektir. Diğer bir kısmı, evine dönecek. Kimi bir gün bir sürprizle zil sesine aşağı inecek, kimi ise çiçekleri mezarında kabul edecek. Sanıyorum bu eskiden nasılsa, bugün de öyle devam edecek. Daha acımasız, daha sert, daha zor olacak belki ama oyunun kuralları asla değişmeyecek.